

**Kelmeendi radikaagu e sebbitaare
dooldooliire he nder Nokku G5 Saahal**

**Kelmeendi radikaagu e sebbitaare
dooldooliire he nder Nokku G5 Saahal**

Aabni ngoldoo ciimtol ko ballal besngu Amerik rewrude he Agence des États-Unis pour le développement international (USAID). Loowdi ndii wonaa alaa e sago feeñnina miijooji USAID walla guwarnama Dental Dowlaaji Amerik.

Maade e ñogge

GDWC :	Goomu Deedal Weendum Caad
DHL :	Doolal Hakkunde leyde
GMIJ :	Goomu Mballitoowu Lislaam e Juulbe
AQMI :	Al-Kayda he Magreb lislaamiyeejo
MNLA:	Dillere Ngenndiire Ndimaagu Asawaad
SAP:	Tippudi Jeertino Lawdungo

Dame

Maade e ñogge.....	iii
Dame	iv
Hollitirde.....	1
Naatirde	3
Naate	5
Joopol.....	15

Hollitirde

Janngooße tedduße,

Odon papadnoo onon fof, eden padnoo enen fof. Fotii, kelmeendi paatundi he radikaagu e seßbitaare dooldooliire nder Nokku G5 Saahal.

Ndee winndannde ko njeñtudi silsil golladagol, nder lebbi keewdi. Gaagaa yonaabe G5 Saahal, gollotoobe nder dude jaabi-haadfirde kam e wiſtoobe, humpitoobe, hoohoobe pelle, hoohoobe diine, tawtoraama golle dee. Bee golloobe kala mballitii e jettagol faandaare lelnugol kelmeendi nanondiraandi, peeñninoori ngoyaaji bangeeji goyaadi dii kala, haa teenji noon e kelmeendi kuutorteendi ngam haalde ko faati e gagga cadstufo, so seßbitaare dooldooliirender Saahal.

Addi mijo ngoo ko Tumbudu Diiwaniiru G5 Saahal toppitiindu Paddagol radikaagu Seßbitaare dooldooliire (CellRad), nder ciynugol tuugnorgal mum golle

Wonnoo ngoya cakkiido deedoo golle ko hol no gagga paatuđo he teddeendi kelme nder luure piddinde hannde diiwaan saahal oo, burita waawde teskoreede no moyyi e eteede ñawndireede ?

Wadi noon, ko he ngonka do seßbitiibe dooldooliibe burbe mawnude kuutortoo pooodondire leñamleñameeje, diineje, aadaweeje, demsiyeeje..., baftugol hakkille he inde kuutorteede ngam joopaade dii gaggaji, ngam reentaade jiibooje e ustude haa do buri famduude sababuji baawdji binde dawre. E ngoon yeeso, helmere « Jihadi », heewnde hutoreede e mbaadi ndi moyyaani nder won deen binndaafde jaayde, kam e jaayde godde tele, wodbe ine paamira düm he maanaa luurondirđo e oodoo.

Ko kollita-don doo koo, ko njeñtudi golle caſtude de faandaare mum woni wootidinde kelmeendi kuutorteendi he booval Saahal ngal, paatundi e radikaagu e seßbitaare dooldooliire, mbele fewjoobe politik, jaaynoobe, jaabi-haadfirdeeb, kam e golloobe wodbe woyaabe, ina natta wadde jibondire kaabniide nder golle mum en, mbele enen kala eden ngoowta miijande baawde, kañum en bole tan, saabaade ronkere paamondiral walla nii luure.

Nduwi-đen ko ndeedoo yamre kelmeendi arwannde wona tuugorgal ko buri heewde e men, mbele haala men, e binndi men ina beyda, seeda-seeda, faayiida binndande e haala paatuka he radikaagu e seßbitaare dooldooliire.

Jaarooje men burđe nuundude feewde e
haralleebe gollibe, gila fuddoode haa
wortorde, he ndee deftere tuugorde.
Ballal mađbe e paamondiral mađbe maa
wallit jam e deeyre nder diiwaan men oo.

E joofirde, mido wiya on onon janngoobe
wonbe e nokku G5 Saahal kam he
nokkuuji godđi, ko ngelđoo gedel gootel
min dabbirta on : Onon njeyi ndii
kelmeendi ! Caree ndi !

E ngoodoo senngo, ko he oodoo sifaa
kadi mbaawirten foolde denndaangal
doole ndutto-keeceejie.

Maman S. Sidiku
Kuubal duumingal G5 Saahal

Naatirde

Caragol ownugol nder Saahal baarii ko e sebbitaare nder diine kam e caafeele bamtaare. Ngol caragol addanii Burkinaa, Mali, Muritani, Niiseer, Caad sosde G5 Saahal ñalnde 16 feebariye 2014 nder Nuwaasoot, laamorgo Muritani, ñuhngó Kuubal duumingal ngal.

Kuubal Duumingal ngal ko njubbudi koyni, ngollotoondi. Ko ndi tergal teentjungal he ciynugol kuule Diiso Hilifaabe ndi ndi yowiitii ngoo. E kuubal, kayri toppitii gollagol duumingol Njubbudi ndii, kayri lehnata, jokkondirta ciynugol ebbaafe e tuugnorde jabaafé, ndi huubnana Dowlaaji jeyaadfi heen dii, soklaajim en to bannge karallaagal e njubbudi ngam ciynugol Estaraatesi Kisal e Bamtaare leyde G5 Saahal, kayri semmbinta denndingol kebe e humpitooji hakkunde dowlaaji dii. Ngam duum, Kuubal Duumingal ngal baarii ko e Departemaa nay karallaagal : Koosaagu ; Jam e Kisal, Mahaafé, Ngardiigu.

Pengal diiwaniwal paddagol radikaagu e sebbitaare dooldooliire gollotoo ko he departemaa toppitiido ngardiigu hee..

(CellRad). Huubnoobe kaalis heewbe, ko wayi no Fedde Ngenndijje wonande Afrik e Saahal (UNOWAS), USAID, e wodbe, ina mballita CellRad. Pengal ngal ine jogii Cate ngenndijeñbiide, gollondirooje e ministeer toppitiido dewe. Cate dee toppitii ndeenka, cunnagol

tanaaji, juubbingsol golle laabtufe, ballitoje jahdingol doole diiwanuuji dii to bannde paddagol.

Mijooji ceertudi paatude he radikaagu ngaddowu sebbitaare dooldooliire nder Saahal, ngaddanii CellRad teskaade wonde maanaa kelme e konngudi kuutorteerdi ngam haalde ko faati he radikaagu e sebbitaare dooldooliire, ina wayloo fawaade e kaaloowo oo. Duum addanii en mijjaade ina joiji yimbe etoo wootidisinde kelmeendi kuutorteendi he booval G5 Saahal ngal. Ko duum addi miijo ndiidoo kelmeendi.

Fawaade e tuugorgal golle ngal, donngal Diisneteedo oo wonnoo ko lelnude kelmeendi nanondiraandi mbafndi kelme 50, kuutorteede nder binndol e haala paatuka e ownugol kam e sebbitaare dooldooliire nder nokku G5 Saahal hee.

Faanditaa e oodoo dokimaa ko hebnude yamre kelmeendi potndi sareede he njubbudi G5 Saahal ndii, kam e golloobe juubbule e renndo bee, ngam wallitde kaalde naftooje, tawa waadataa poofee-nduuree dow maanaa kelme dee.

E nder duum, ko ndeedoo feere aroore yettaa :

Ngam kebingol kelme gaadoraade dee : huutoraa ko diskuraaji, kawraade, bayyinaali, tintine, ciimti, binndaade tuugorde de

dowlaja jeyaadi e G5 Saahal kam e Kuubal mum duumingal ngal ; juurnitagol binndande caaktaade kam e jokkondire jaltude he lowre geese G5 Saahal ; targol ciimti karallaagal di gollodiibe karallaagal e kaalis dabbunoo ; gostondire e golloobe laawduube kam e haralleebe nokku G5 Saahal ngam labbitinde ngooroondi firooji kelme kam e konngi di be kuutortoo.

Ngam lelnugol korpusere ndee, tuugorgal golle ngal joopii ko kelmeendi kuutorteendi he fannu diine, koninkaagu, antropolosi, e/walla faggudu e renndo. Huunde he dee kelme kollitaama he tuugorde golle dee, wonande heen fannu kala.

Wonande firo konngi dii e hoore mum, firooji mum en ganndaadì dii njerondiraa, firo bürnço huutoreede ngoo yettaa. Kono ine moyyi ciftimen wonande heen gedel kala, cõnce mum keeriide cunnaama (caggitorde e kelmeendi, defte miijiyeeje, ganndinoje Pelle winndereeje ekn.) ngam faamde do wadi ceerungal pamaral, e beydaade yahdinde cakkitte firooji dee he ngonka G5 Saahal kaa.

Wonande daawal gadingal beto ngal, lelnanne adannde kelmeendi ndii tottaama Cate Ngendijje dee, dude jaabi-haadfirde kam e haralleebe gollodtoobe e gollodiibe ngenndiibe e winndereebe Saahal bee. Teskuyaaji mbadaama, yoga e majji teskaama.

E joofirde gollordu ceilingol golle dee yubbinaama he ñaamee ñalnde 29 e

30 abriil 2019, ngam nanondirde e loowdi heen firo kala.

Dum noon ndiidoo kelmeendi sakkitta ko firooji dabbi, newiidì, kelme e konngi kuutorteedi ngam firde radikaagu e sebbitaare dooldooliire nder nokku G5 Saahal.

Naate

A

Angisgol: Naatnugol konu teeldungol dewrungol he gujjugol hakkille.

Atantaa-wartaare: njangu ngu neddo heewi wafirde kalitooje, tawi faanditii heen ko weleede wartaade e warde wodbe. Yimbe ine kuutoroo kadi « bomombo aadeejo » walla « kamikaas ».

B

Bonnitgol: sikkeji joganaadi dental renndo, ngal terde mum takketee waasde rewde ko woowaa sabu tan iwdi mum en (leñol, diine, walla godđum).

B

Bamtugol: Gollal teenjtugal, jubbungal, ngal faandaare mum woni woofditinde kala ko ina addana neddo fibaade walla jogaade jikku barhoore. Haa arti noon, ine jeyaa e he ngaal gollal semmbinde joomum to bannge hakkille, heblude dum he meccal, nehde dum to bannge biyleydaagu.

Booragol, Jaltugol fedde, Bamtugol e Naattingol (DDRR): yimbe jokkondirnoobe e goomuujii cebbitiidi basdi, katojinngol he tayondiral mabbe to bannge balndu e hakkille he diin goomuujii kam e naatangol silsil gartugol mabbe nanondirangol nder renndoiji mabbe

iwdi. Ko ngoo firo Njuubbudi Adunankoori Uujooji hebtini.

Booriibe : yimbe goomu cebbitiingu habetenoobe, rokitbe koye mum en laamu caggal nde kunanaa nafooje keeriide, walla nde kunanaa tawtude renndo umminoo ngooš tawi hay gooto tinaani. Abe mbađi eddaaji keewdi : 1.yimbe be berde mum en taayi sabu teskaade, ardiibe dum en bee, ko kaalataa koo wonaa dum ngollata ; 2. Yimbe be berde mum en taayi sabu waasde hebde heen nafooje njyilotonoo dee (diine, kaalis, faggudu), naatnunoode dum en heen. 3. 'tuubbe' ngam dadndude suddiibe e sukaabe mum en.

Burteende dewal : Natgol goongdindo he miijooji pibiidi, haa wonta uddiido mo jabataa hay miijo wooto wođngo, fotngo addande dum hakindaade he miijooji mum paatudi he dewal kam e miijiwal ngal goongdini. Dum addana mo wonde pibiido to bannge dewal.

C

Cebbitiido : pibiido, burtudo. Joopii ko neddo jogiido miijooji dewal walla politik mo jabataa maslahaa, miijooji baawdi addande dum huutoraade ñaadre e ndoolndoolaagu ngam waawnude miijo mum.

Coftal : gollal neddo walla fedde, carowal miijo ngam umminde golle

gaddanooje dūm yettaade won ndeen faandaare.

jubbinaadi e caldfi tati, tolnondirdi he postooji gardagol : nokku Nehaande (Njamena, Caad), nokku Fudnaange

D

Dahgol : walla kadi diftagol, kirbagol. Heerorii ko kirbagol yimbe heeriibe walla jeyaabe he renndo ngam forsude dūm en naatde konu, wostoraade dūm en kaalis, sarde kulol burtungol ownowol beeli, , naftoraade dūm en to bannge njogoram, walla waawnude dūm en golle.

Dille Politik-konuyeeje: jubbule politik kuutortoofe wolde ngam hebde laamu, longinde dūm, walla jiimde he bannge he ngenndi ndii ngam sosde heen Dowla, walla hebde nafooje politik keewde mbaadi.

Denndingol : jahdingol doole ndeenka e kisal leyde didi walla leyde keewde nder gollondire hare feewde he warhooraagu tacci-keeriuwu, kam e tarafikaaji, kam e njanguiji goomuuji joigitiidi luučitidi he nokkuuji di ngalaamemaandi takkiidi keeri, walla rewruude he layayti baddi yimbe jeyaabe he leyde keewde. Denndingol ngol ina waawi kadi wonde kabaruji kefbeteedi he sarwisaaji ceertudi (kisal, duwaan, reenoobe dunli...).

Doolal Denndangal (FC): njubbudi ndeenka e kisal ndarnaandi he hitaande 2017 ngam habde e ownugol, kam e warkoore taccikeeriiwo, e njulaagu ngujitaangu yimbe nerdi nokku G5 Saahal. Arderde Huubtordinnde ndee woni ko to Bamako. Doolal ngal gollotoo ko he nokkuuji takkiidi keeri,

(Ñaamee, Niiseer), e nokku Hirnaange (Neema, Muritani).

Doolal Eddiwal Hakkunde-leyde : Njubbudi ndeenka e kisal ndi Kamaruun, Niiseer, Niiseriyaa, Caad e Benjer cosi, e gardagol Goomu Naddere Weendu Caad he hitaande 2015 (CBLT) ngam habde e Bokko Haraam. Adorde huubtordinnde doolal ngal tuddini ko Njamena. Njubbudi ndii ina wadi cendje nay (4) gollotoode, hono doole ngenndijje leyde kuufde weendu Caad dee. Deen doole ina njahdina kadi doole mum en.

Doole kisal : koyde kalfinaafe hisnude deeyre, ngaluji e yimbe, kabrugol e sunnooji polis ñaawoore. E fawaade e leyde, de buri heewde renndinde ko Sandarmorri, Garde ngenndi e Polis.

Doole ndeenka : denndaangal koyde konu gaadoraafe, keblaafe, njogita ngam reende kisal keeri ngenndi, ngam faddaade njanguiji ummortoodi boowal kam e denndaangal tanaaji joopiidi deeyre leydi ndii kam e jubbule mum. Ine tawee heen konu leydi, konu ndiyam (marin) e konu weeyo.

Duttagol he radikaagu: bamtugol haala e jikkiji cebbitiidi neddo mo sabaabu sebbitaare mum yiyanoo, ñawndiraa kaaldigal, walla keytingol nder renndo kam e golle walla feere

wodnde waawnde wonde kala. Funeere baftugol.

F

Fatawa: ñaawoore sariya tuugiinde he sariya lislaam nde tuugorteedo to bannge diine Lislaam, walla koohoowo kebtinaado, walla dental anndube, ñaawi.

G

Gollondiral taccikeeriwal : diisnondire paatufe he gede denndaade baafe no kisal, cellal, toppitagol luure hakkunde yimbe mum en, luure faggudu walla renndo ekn, hakkunde joodaniibe laamuji nder nokkuuji leyde fidfi, walla leyde keewde keerondirde, ngam hisnude jokkondire keedigal moyye.

Goppingol radikaagu: Silsil kuutortoodo paanningol ngam woppinde neddo miijooji mum radikeeji, tawi ko neddo goongdinnoodo kuutoragol doole he nder luure miijiyeeje walla dawrugol.

Goomuuji jogitiidi : joopii ko milisaaji dartagol, kam e dille politik-koninuyeeje kam e goomuuji basdi cebbitiidi tuugniidi he dewal, ko di mbaawi wonde fof, ko paandaale majji mbaawi wonde fof.

Goomuuji Kisal Kominaaji : goomuuji yimbe subtaabe nder renndo mum en, ngam reende kooldigal jamyal, daraniidi yo jam ñiib e nokku mum en, les njiimaandi Njuubbudi

Toowndi Tiidtingol Jam to Niiseer (Haute Autorité à la Consolidation de la Paix au Niger).

Goomuuji ndeenka e jeertaare : goomuuji dii joodaniibe laamu e nokkuuji dii ndarni, taarootodi gure dee, ina yetta kabaruji, tawa noon naatti ko he feere renndo ngoo yetti ngam waawde tinde law ko kewata.

Goomuuji ownooji : Jubbule warkoyeeje binnditaade haa laabti he tolno winndere walla diiwaan, bafooje njangnuuji, atantaaji, dahooji yimbe, ngam waawnude laamuji dii walla goomuuji yimbe rewde ko di ngoongdini koo (faggudu, politik, renndo-pinal, ekn.). Ine heen Jamaatu Ahlis Sunna Lidawati wal Jihaad anndiraande Boko Haraam ; Ansaarul Islaam ; Goomu mbalooowu lislaam e juulbe (GSIM) ummiingu e dental hakkunde Al-Kayda Magreb islameej (AQMI) kam e Ansaar-Diin (reenoobe diine) kam e Al-Muraabitun ; Dowla lislaam nder Saharaa Mawfo.

Gujjugol hakkille: huutoraade parbagaan jaajdo walla heblo teeldfungo yimbe farwube mbele ina njaba daranaade miijooji pibiidi.

Golle siwil-konuyeeje : golle renndo e faggudu de konu gollodtee nder renndooyi gondi he jiibru, rewrude he golle todfaade, walla darnugol mahaafe, haa arti noon to bannge cellal, nehti e jande, kebgol ndiyam, gaddanooje konu huubnude soklaaji garwaniji hodbe e nokkuuji dii, tawa ina beyda hoolaare e ballal yimbe bee.

H

Habetenoobe : murtube wonnoobe nder goomuuji jogitiidi, booraabe caggal silsil politik walla caggal nde mbelaa jebbilaade.

Hakke abbaade : nanondiral hakkunde Dowlaaji keerondirfi gondudi he cadeele banndiyaagal, njulaagu ngujitaangu, walla bade ownooje banngheeji didi keeri ndenndi dii, nanondiral gaddanoowal heen dowla kala waawde abboraaade wadboniibe bee konu, walla nawde dum en laawol nder leydi keerondiraandi ndii. Nder hare kabgol he ownugol nder Saahal, ine jeyaa e hakke abbaade hee, hakke taccude keerol ngam riddude warkoyeebe bee so nanngaama junngo e faandu, walla hakke yande he tuddule goomuuji jogitiidi gonde sara keerol dee.

Heefrinde (Wadtude keefeero): ñaawoore nde lislaamiyeebe radikeebe ñaawata kabdiido walla luurdaado to bannge mijiyaagal ngam wiylde/wadtude dum keefeero e dagnude njoftiigu mbonugu dow mum, tawa ko he innde diine.

J

Jaab tingol jaawngol : coftingol feere jaab tinirde heñoraande he fud d oode njangu walla kiris, ngam dartinde d um, walla gila he fud d oode mum. Yuumteende jaab tingol ngol fawii ko he jaawngol jaabawol tippudi tintino lawd ungo,

kam e jaab tingol jaawngol (SAP) darnangol he tolno nokku, ngenndi walla diiwaan.

Jebbilaare : doole ndeenka e kisal mbaawna tergal goomu njogitiingu jod d inde njogitaari mum.

Jeertinaango lawd ungo: Feere ndeenka, keb tingol e lawagol tanaaji beeyooji he renndo, he tolno nokku walla leydi. Tippule jeertingol lawd ungol radikaagu e seb b itaare dooldooliire ina njogii kab ird e ndeenka baylagol miijooji kam e dard e nder goomuuji kulanaad i waylaade, kam e jub b ule juurnitagol jaawngol kabaruujii ngam b etde tolno tanaa oo, kañum e ketgol musiiba (njanguji, atantaaji).

Jihaadi : Hare juuld o hab ata e fittaando mum ngam mahngu renndo d o moyyi poolata bond i. Ndeen hare ngam gollude moyyere e surde renndooji d ii he tooñannge e kiid al, ina waawi, he sifaa mo aadoraaka, jogaade mbaadiiji ndoolndoolaagu so tawii jihaadi oo ko dartagol. To bannge firo diiñorgo, jihaadi ina foti d ooftaade sard iiji garooji d ii:

- Enndude haa roñka denndaangal peeje jamyame ;
- Waadde jihaadi e innde Allah ;
- Noddude he wolde haa nanee ;
- Noddude he wolde rewruude e mbaawkha njogiika oon hattan ;
- Waasde jogaade mbaadi njangu ;
- Waasde joopaade leñol jogodangol piñondiral keedondiral walla baasgol-yande ngal ruumtaani ;

- Waasde jaggude e dummbude juulbe nde njanaa ndee ;
- Woppitde jagganoobe, ko aldaa e sardi, hono no Nulaado waafnoo nii, walla naamnaade coodtiigu ;
- Duulaade rewbe e sukaabe e nayeefbe, ledde besnoeje, jawdi ndariindi, jamaaji e juulirde yahuud en e kerecee en ;
- Waasde huutoraade feere buurnagol caggal mum.

Pelle e goomuuji ceb b itiif i jogitiid i ina mbayla ngoo firo diinjorgo, mbelee wad tude d um « wolde seniinde » feewde e dowlaaji walla goomuuji yimb e jaggiraad i no añañ e diine nii, nder ngonka pood ondire faggudu, politik e miijooji.

Jihaadiyeejo : almuudo walla kab anteef o goomu ceb b itingu noddoowu e hare njogitaari e innde keedangol Geno, keedangol Lislaam walla nafoje juulb e.

Jod d ingol njogitaaje : goppugol nanondirangol kuutoragol njogitaaje caggal nanondiral dartingol hare walla kuulal politik, ngam naattude e nder konu leydi ngaadoraangu, walla nder njub b udi laamu, walla keynugol nder golle faggudu renndo.

Jod d ingol njogitaari, keb tugol njogitaari e keytingol (DDR) : konngol kuub todinngol joopingol silsil politik jaltugol he iiñcuru e paddagol fillo bonanne, silsil gartiroowo hab etenoob e ummorii e he goomuuji jogitiid i politik-konyeeji nder ngurndam siwil, rewrude he lelnugol njogitaaje, keb tugol njogitaaje e keytingol he nder ngurndam siwil.

K

Katiba: firo mum aadanteewo he demngal arab ko tayre konu walla goomu habeteeße. So artii e ngonka ndoolndoolaagu wonnde he Saahal ndee, katiba todfii ko goomuuji jogitiidi baadi no Katiba Maasina (Maalde Ndimaagu Maasia) kam e Katiba Gurma, bafooji njanguuji to Malo e Burkina.

Kaaldigal pinaleewal : gostondire jamyame miijooji hakkunde yimb e, goomuuji e pelle pine walla jiyle winndere ceertud e, ngam hisnude walla yuumtude e nguurdigu njamyamu.

Kaaldigal diinewal : diisnondire hakkunde dewe rewrude he hoohoob e e rewoob e d een dewe. Kaaldigal ngal ine waawi wonde hakkunde-dewe ceertud e, gaddanojo hoohoob e d een dewe tawtoreede kewuuji kuub todind i e waajaade muñondiral ; ine waawi wonde kadi he nder-dewal so tawii tanndalle nder dewal gootal ina pelb ondira miijooji mum en mbele almudb e mum en ina ngurnda he deeyre he nder renndo.

Kaalais gollord o ownugol : peeje denndinird e kaalisajji walla keb nird e kala kuutord e naftorteed e haa laab ti he gollingol njub b udi ownori nganndiraandi d uum, walla mballitoori he golle ownugol.

Kab gol e seb b itaare dooldooliire : golle koninkooje e d e ngonaa koninkooje tiindinaad e e

goomuuji ceb b itiid i dartoriid i golle koninkooje jemmbud e walla gaadoraad e. Kab gol e seb b itaare dooldooliire ko dental kuule paddorf e-ownugol, joopiif e goomuuji keb tinaaf i ko aldaa e sikke, walla jeyaaf i he goomuuji ownooji nder nokku, walla diwaan, walla he winndere ndee. Hare ndee rewrrata ko he kuule nanondiraad e to banage ūukkido, denndinngol doole, golle tacci-keerije, gollondire to banage peeje diiwaniijie e winndereeje.

Kattangol-hoore-mum : moyyitgol nguurndam dente parwud e rewruude he gollanagol hoore mum, walla keb gol dañal duumingal, jonngal, baawngal huub nude soklaaji b urd i teentjude. Ine wiye kadi empowerment. Miijannde kattangol-hoore-mum b uri tod d aade ko sukaab e e rewb e.

Keynugol : politik heblo meccce e huufo sukaab e naatoob e golle laawol mum en gadanol, walla e fuf d oode gollal jeñtinoowal ngalu. Keynugol adotoo keb gol hattan-hoore-mum, tee ina wallita e kad gol farweende renndo e faggudu.

Keytingol : denndaangal kuule gaddanooje ned d o radikeejo naattude yimb e tawi ina gaddanoo d um dañal, tawi addannoo oon ned d o wonde radikeejo ko sabu mum d aweede dañal e renndo, d awre addannoonde d um wonde beeþ d o hoomtirde haala e podooje goomuuji ceb b itiid i.

Kogolweogo : idan d um joopinoo ko goomuuji dartagal d i remoob e e

nehoob e ndarnunoo ngam wallitde kisal nder won d iin nokkuji to Burkina.

Koomtugol/ ambirigaadgol: mbaawnoor hakkille e neesu dow yimb e b e hakkillaaji mum en ngujja haa natta anndude ko njahata mbele ina d ooftoo jamirooje mawd o konu walla diine.

L

Labbingol kaalis : naattingol cuudingol, kaalis mo laabaani nder faggudu dagiindu.

Leñol walla dental leñol : denndaangal yimbe jiidube demngal e paarnordi pinal.

Lislaam politik : denndaangal dille miijyankooje daraninoode Dowla tuugiido e pible e bure yoogaade e jamirooje Lislaam. Ebbaande majje rendo tuugii ko e jaþgol doon e doon, walla seeda seeda, huunde he sariya Lislaam walla kam fof.

Lislaamiyaagal : helmere huitortende e farayse ngam joopaade dillere miijyankoore wiyoore wonde doosde lislaam ina tabitinoo he ko wonaa he diine tan, ede mbaawi tabitineede he nder denndaangal gedé rendo, haa arti noon he sariya, e politik. Ko ndii mijjanteendi sakkii Lismaam politik.

Loraabe : yimbe wasaabe (be bonannde yani) kañum en he koye mum en, walla be badte ndoolndoolaagu e

jabbugol hakkeeji aadee yani he mum en
nder ngonka janguuli e atantaaji di
goomuuji jogitiidi mbaadata, kam e golle
doole ndeenka e kisal mbaadata. Haa
teenti noon e mooliibe, egginaabe
nokkuuji mum en, dahaabe, ruttinaabe,
gaañiibe, garjube.

M

Mbaadingol : Juurnitagol kabaruji
neddo keeriidi, gondudo he fedde
ownoore walla sebbitiinde ngam betde
tolno radikaagu mum e coobagol mum
he deen gefe do tolpii, ngam betde
tolno tanaa mum wonande renndo.

Milis dartagol : goomuuji
nokkuyeeji jubbuli, jogitiidi,
daraniidi hisnude jawdi e yimbe nder
renndooji keewdi yaneede, e sahaa
kareeli duumiidi hakkunde leyyi, kam e
fiddeende e njakkeende kisal. Ine e
majji : Gannda Koy, e Gannda Iso,
tawtoranoodi hare luulndiinde Dillere
ngennadiire Ndimaagu Asawad (MNLA)
to Mali ; Dillere kisal ngennadi Yuppeorde
hakkundere, e Seeno e Haayre nder
diwaan Mopti ; Kabbondirral
Ngenndiwal ngam Kisal Nedfaagu Pullo
kam e Gartigol Nuundal ; Kabbondirral
ngam Kisal Saahal e Dogon Amasagu
nder Nehaande Mali.

N

Naattingol : feere nanondiraande nde
faandaare mum woni gartigol
jubbungol yimbe wondunoobe e
goomuuji jogitiidi nder dente njeyanoo
dee, tawi ko yimbe wañnoobe deen
dente walla godde golle bonde.

Ngonka jeertaare : kuule de
ngaadoraaka de laamu yettata ngam
tiiftinde njubbuli kisal, kuule joopiide
ustugol won ndeen wellitaare, ko wayi
no yah-ngartaa, ko jiidaa e kuubtodingol
horooji nder nokkuuji di goomuuji
jogitiidi meedhoo yande, walla kulanaa
ina mbaawi yande he mum en, ngam
hisnude deeyre renndo.

Nokku mo laamaaka : boowal ngal
hisaani, do ndeenka laamu ñiibaani, do
sariyaji e laabi cynametaake no feewi.

Ñaawoore sabborde : kuule sariya
koybinaade e/walla kuule de ngonaa
kuule sariya, de Laamu yettata ngam
wallitde yaafuya, beldital walla jaltugol
he iñcuru jaawngol, caggal warngooji
jaajdi. Edum waawi tooffaade kadi
newnangol yimbe, wondunoobe e
goomuuji jogitiidi walla ownooji,
waawde naattude nder renndo.

Ñiibnugol: golle jahdinaade ngam
gartigol jam e kisal duumingol kam e
ngonkaaji faggudu e renndo moyyi, nder
nokku do bonandeeji jaajdi mbañnoo,
haa teenti noon dow yimbe e mahaade
e ngurndam renndo faggudeewo.

O

Ownoob e : terf e njub b udi
ceb b itiindi kuutortood e
ndoolndoolaagu njogitaari kam e
ownugol beeli ngam battinde he kuule
laamu yettata, walla waawnude yimb e
mbaadi mijiwal, walla sifaa renndo walla
laawol politik.

Ownugol Jihaadiwol : golle konuyeeje d e jub b ule ceb b itiid e dowlinooje 'jihaadi' mbad ata ngam dagnude kuutoragol doole ngam battinde he njub b udi politik walla waylude d um, walla waylude laamu takkaango añde Lislaam e juulb e, nder saaha luure miijiyeeje e politik e faggudu e pinal.

Ownugol Lislaamiwol : golle konuyeeje d e jub b ule ceb b itiid e dagnud e kuutoragol doole tawi ko e Lislaam, ngam waylude tippudi politik e renndo ngam yahdinde d um e doosd e Sariyya.

P

Paddagol : kuule jahooje e had de kuutoragol golle ndoolndoolaagu.

Paddagol radikaagu : golle keeriid e nder politik leydi d e faandaare mum en woni heb tinde gef e coomd e tanaa radikaagu nder yimb e farwub e, ngam dañande d um en safaruuij jumtuud i. Deen golle ina mbaawi wonde janngiweeje, renndo-faggudeeje walla god d e. Golle paddagol radikaagu b uri heewde tob b ude ko sukaab e/kurkaaji tayondirb e e galleji mum en, b e ngalaa golle, wuurb e he nder nokkuuji d o jeeyngal ceb b itiingal jogii bad te, walla he nder sukaab e hebantooob e uujde.

Paddagol seb b itaare dooldooliire (PEV) : Peeje lawd ud e d e faandaare mum en woni heb tinde e dartinde gef e teenftud e gaddanooje ned d o walla goomu

ndagorid ngu tawtoyde goomu njogitiingu walla jeytoreede he bad gol ged e ndoolndoolaagu.

R

Radikaagu / radikaagal : silsil mahagol ned d o he mijanteendi ceb b itiindi, walla baylagol mette mum keeriid e walla denndaad e, haa naatna d um fitina, addana d um wonde beeþ d o hoomtude he bad gol bonanne.

Renndooji keeriji : renndooji nokkuyeeji guurd i sara keeri ; renndooji b urd i b allaade keerol.

Renndooji tacci-keeriji : dente leyyi guurd e dow keerol, walla dow keeri hakkunde leyd e. Yimb e heerondirb e, jogodiib e gostondire faggudu, renndo e pinal newiid e, wallondiroob e ngam ñawndude cad eele d e ndenndi, nder wertallo leydi udditiingo sabu yah-ngartaa taccoowo keeri, walla sabu laamuuij mum en sub aade Naatnaatondiral Dowlaaji.

Rokkitiib e : hab eteeb e jeyaab e he goomu ceb b itiingu wonb e e jebbilaade, kono tawi ina gasa ngoppaani mijanteendi mum en.

S

Saaysayeeb e jogitiib e : « tayoob e », « felloob e tuntintoob e », « saaysayeeb e mawb e ». Ko ngoomuyon tokoson, njogitiikon, tuntintookon, njanowon e

yimb e, ndiftoo kaake mum en, njana e gure, kona yimb e walla jawdi ndariindi.

Salafiyaagal : dillere lislaam wayliyeere, daraniinde wuurtinde dewal lislaam gaadanteewal nder laab al mum, no waynoo goonga-goonga nii gila he yontaaji gadani d ii nii. Daranii ko yo lislaam oo gollire no wiyraa he cewd e mum nii, kam e ngootaagu Umma oo. Daranii ko mbayliigu nehaagu e pinal e politik juulb e. Daranii ko nannagol, jahdugol e nganndinaagal nulal lislaam ngal. Won heen ndaranii ko duttagol e lasli ngol, ko he koye mum en tawo pud d ortoo, b e cyina d um he nder dente diine tokose. Wod b e njogii heen ko jyle winndereeje, ina kuutoroo peeje ceertud e, hay ndoolndoolaagu.

Sariya : dental pib le nehaagu e doosd e sariya jub b inooje, d owoojie nguurdam juuld o fawaade he jamiroje Lislaam. Ko cinyugol Sariya woni faandaare rowrowre dille biyeteed e jihaadije.

Seb b itaare : mijo b urtungo, faatungo e ged al mijiyeewal walla politik, feeñiroowo salaare maslahaan kam e kala mijo luurdungo e mijo mum.

Seb b itaare dewal : jikku almub b e mijiwal diinewal caliid o kala maslahaan paatud o he jamiroje ngaal mijiwal. Kañum e radikaagu ko gootum.

Seb b itaare dooldooliire : hakilantaagal mahingal he ndoolndoolaagu kam e cemmbingol kuutoragol ndoolndoolaagu sabu mum

yenaneede ko d uum tan woni feere ñawndirnde luure politik, luure renndo walla luure mijiyeje.

Suufiyaagal : mijiwal alliyewal luggal lislaam, yero, nder Afrik Hirnaange e Saahal, dud al Maalik, ngal laabi (Tijjaaniya, Kadriya, Muriid en, e god d i) njub b ini, carata.

Softiyeeb e lislameeb e : waajotoob e kam e pelle parbagaan daranii d uttagol he diine, potngol feeñirde he baylagol jikkuji, duumagol e jumaaji, goppugol kaantare... Bee softiyeeb e ndaranii ko gartirgol juulb e he lislaam tuugiid o he jihaadi, d uum woni « hare he laawol Geno ». Dum noddi kadi ko hab de e fittaandu mum, e eeltude d um, runtaade muuyooji b ernde d i ngonaa cargol konngol Geno, tawa ina tawtoree Daawaaji, ina maha jamaaji e janngird e Diine, kam e cafrird e Lislaam.

T

Tarafik (njulaagu ngujjitaangu) : njulaagu taccikeeriwu marsandiisaaji ceertud i ngu rewaani laawol, haa teenji e njogitaaje, njoob aaje, dorogaaji, ged e ladde, ngu goomuuji jogitiid i mbaad ata walla mbaad nata wallitoob e d um en, kam e njulaagu yimb e ngam heb de kaalis ko gollorii e ko soodiri kab irf e.

Tunwingol kaalis : kuutoragol kaalis laab d o nder ged e d e ndewaani laawol.

Tuubd o : Tergal goomu ceb b itiingu tayondirngal e nguu goomu kam e mijjanteendi radikaagu walla ceb b itiindi caggal silsil goppingol radikaagu walla caggal kaaldigal. Walla ned d o radikeejo goppud o seb b itaare haala walla golle ndoolndoolaag, caggal kaaldigal walla pelb ondiral mijjandewal paamnningal d um wonde mijjooji rewnoo adan d ii cellaani.

W

Wahaabiyaagal : dillere sunniyeere nde Muhammed Ibn Abdul Wahaab (1703-1792) sosi. Muhammed Ibn Abdul Wahaab ko almuudo Sheex Ibn Taymiyah, iwdi Sawuud, jokkiid o e dud al Hanbal. O wasiyii ko d ooftagol timmungol Sunna nelaaf o. Omo salanii suufiyaagal jeyeede he sunniyaagal.

Warhoore jub b inaad o : dentugol yimb e nder goomu njub b ungu ngam wad de gollal walla golle luulndiid e laawol ngam faggaade heen kaalis walla kab irf e.

Warhooraagu taccikeeriwu njub b ungu : golle d e ndewaani laawol d e goomuuji jogitiid i walla laylati julaab e wujjittoob e (forodoob e) mbaat ata he nokkuji keedf i he keeri, tawa ina kuutoroo leefre ndeenka e dille taccikeerijie. Deen golle ngoni : nguyka tawi joomum ina jogitii, dahngo yimb e ; tarafik dorog, tarafik njogitaaje, tarafik aadee en, njulaagu ngujjitaangu (forod).

Warhooraagu tacci-leydiwu njub b ngu : golle d e ndewaani

laawol d e tarafikoob e kam e goomuuji jogitiid i mbaat ata rewruude e laylati gond i nder leyd e ceertud e, he nder diiwaan gooto walla hakkunde leyd e. Njulaagu ngujjitaangu (forod) njogitaaje, uujooob e, kaaye korsud e, iwaar, lab b ingol kaalis, njeyaa ko e golle dowrwe d e laylati warkoyeeji ndartorii e tolno diiwaan.

Wayliyeeb e Hakkundeeb e : konngol cifotoongol lislaamiyeeb e muritaninaab e hakindiib e jeytoraab e he sils demokaraasi rewruude he parti Tawaasul.

Wuddu ñaawoore luulndiindu ownugol : tayre nder njub b udi ñaawoore haralleere ko faati e wid tooji, kam e kalmagol tod d ingol ged e ownugol.

Wolde jemmbunde : maanaa mum jaajd o ko luural hakkunde hab oob e b e nanndaani kattand e. Dum b uri tod d aade ko peeje gollord e goomuuji jogitiid i, ko wayi no njanguuji he tob b and e teeld e, atantaaji-mbartiigu, tuufagol miinuuji yimb e, peeje mettud e faddoraade wolde aadoraande.

Y

Yettagol : kirjingol yimb e joopaab e mbele ine naata he goomu njogitiingu, ndokkee njeenaari kaalis walla ged e god d e.

Joopol

A

Angisgol	5
Angisgol doole	5

F

Fatwa	7
Fibteyaagal	7

B

Bonnitol	5
----------	---

'B

Booragol, Jaltugol fedde, 'Bamtugol e	5
Naattingol	5
'Booriibe	5
'Burteende dewal	5
Golle siwil-koonuyeeje	7
Gollondiral taccikeeriwal	7
Goomuuji jogitiidî	7
Goomuuji Kisal Komineeji	7
Goomuuji ndeenka e jeertaare	7
Goomuuji ownooji	7
Gujjugol hakkille	7

C

Cebbitiidoo	5
Coftal	5

H

Habdetenoobe	8
Hakke abbaade	8
Heefrinde	8

D

Dahgol	6
Denndingol	6
Dille Dawra-konuyeeje	6
Doolal Denndangal	6
Doolal Eddiwal	6

J

Jaabtawol jaawngol	8
Jebbilaare	8
Jeertinaango lawdungo	8
Jihaadi	8
Jihaadiyeejo	9
Jodđingol njogitaaje	9
Jodđingol njogitaari, kebtugol njogitaari e keytingol (DDR)	9

K

Kaaldigal diineyewal	9
Kaaldigal pinaleewal	9
Kaalis gollordo ownugol	9
Kabgol e sebbitaare wasnde	9
Katiba	9
Kattangol-hoore-mum	10
Keynugol	10
Keytingol	10
Kogolweogo	10

L

Labbingol kaalis	10
Leñol walla dental leñol :	10
Lislaam politik	10
Lislaamiyaagal	10
Loraafe	10

M

Mbaadingol	11
Milis dartagol	11

N

Naattingol	11
Nokku mo laamaaka	11

Ñ

Niibnugol	11
-----------	----

O

Ownooþe	11
Ownugol Jihaadiwol	12
Ownugol Lislaamiwol	12

P

Paddagol sebbitaare wasnde	12
Paggagol	12
Píbagol	12

R

Renndoɔji keeriji	12
Renndoɔji tacci-keeriji	12
Rokkitiibe	12

S

Saaysayeeþe jogitiibe	12
Salafiyaagal	13
Sariya	13
Sebbitaare	13
Sebbitaare dewal	13
Sebbitaare wasnde	13
Softiyeeþe islameeþe	13
Suuufiyaagal	13

T

Tarafik	13
Tunwingol kaalis	13
Tuubdo	14

W

Wahaabiyaagal	14
Warhooraagu taccikeeriwu njuubbungu	14
Warhooraagu tacci-leydiwu njuubbngu	14
Warhoore juubbinaado	14

Wayliyeebe Hakkundeebe 20
Wolde jemmbunde 20
Wuddu ñaawoore luulndiindu
ownugol 20

Y

Yettugol 20

Ndiidoo kelmeendi gollaa ko e ballal gollodiibe men USAID rewrude
he « Partenariats pour la Paix », ngam tiidtinde kattande e
jokkondirde jubbule diiwaniije dee, e laamuuiji leyde dee, e jubbule
renndo siwil Afrik hirnaange nder laylaytol. Ngal buri abbinde doole
maggal ko e paddagol fibnneyaagal e sebbitaare dooldooliire.

USAID
DU PEUPLE AMERICAIN

